

PIOTRKÓW TRYBUNALSKI

Karol Beithel (1780-1875) – nauczyciel matematyki, dyrektor piotrkowskiego gimnazjum (1854-1863), jako aktywny działacz społeczny przez wiele lat wspierał inicjatywy lokalnej inteligencji.

Kaplica św. Adeli - Burghardów

Karol Burghardt (1815-1887) – ziemianin i filantrop; testamentem przeznaczył swój majątek piotrkowskiemu Towarzystwu Dobroczynności na budowę kaplicy cmentarnej oraz na stypendia dla ubogiej młodzieży.

Woldemar Gatspary (1908-1984) – pastor, prof. dr hab. Od 1940 więziony w Piotrkowie, Oranienburgu i Dachau. W latach 1949-55 proboszcz parafii ewangelicko-augsburskiej w Piotrkowie i Radomsku. Prezes Synodu Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, rektor Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej. Autor ponad 150 prac naukowych.

Jerzy Gryniakow (1925-1992) – pastor, prof. dr teologii, i rektor Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, autor wielu rozpraw naukowych. Długoletni proboszcz parafii ewangelicko-augsburskiej w Piotrkowie (1950-91), administrator parafii w Żelowie, radca konsystorza. Pedagog, duszpasterz młodzieży, przewodniczący Synodalnej Komisji Młodzieżowej. Publicysta, redaktor w dwutygodniku „Zwiastun” i w ewangelickiej misji radiowej „Chrystus Żyje”. W r. 1980 główny rzecznik i organizator transmisji nabożeństw ewangelickich w Polskim Radiu. Filolog, lingwista, społecznik. Stworzył w Piotrkowie parafię rodzinną.

Ludwig Juliusz Daniel Müller – jako pastor pracował ponad pół wieku wśród piotrkowskich parafian (1850-1905). Nauczyciel w miejscowym gimnazjum. Patronował powstawaniu domów modlitwy w Jarostach, Klementynowie, Leonowie i Lubiaszowie.

Leopold Otto (1819-1882) – pastor, teolog, myśliciel, dobrze znany daleko poza Piotrkowem. Patriota, członek Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i Delegacji Miejskiej, która na początku 1861r. sprawowała rządy w Warszawie po krwawych zaciągach między ludnością a carskim wojskiem (manifestacje patriotyczne rozpoczęły się na pogrzebie generałowej Sowińskiej, pochowanej na warszawskim cmentarzu ewangelickim). Aresztowany za udział w powstaniu styczniowym. Wydawca „Zwiastuna Ewangelicznego” (1863-1882).

Jakób Bartenbach – członek Towarzystwa Dobroczynności, szczodry darczyńca, członek komisji kwaterunkowej, właściciel sklepów. Synowie: Rudolf Bartenbach (1866-1931) – właściciel browaru i młyna parowego przy ul. Aleksandryjskiej, Edmund Bartenbach – właściciel cukierni, Herman Bartenbach (1880-1943) – restaurator.

Bogumił Flatt (1796-1852) – gimnazjalny nauczyciel historii powszechnej, geografii, statystyki i niemieckiego; gdy zmarł po latach pobytu w Piotrkowie (od 1833), mieszkańcy tłumnie oddawali mu cześć.

Oskar Flatt (1822-1872) – zdolny uczeń miejscowego gimnazjum, aplikant w Wydziale Komisji Wojny, urzędnik warszawskiego Rządu Gubernialnego, naczelnik kancelarii Rady Zarządzającej Towarzystwa Drogi Żelaznej Fabryczno-Łódzkiej z siedzibą w Warszawie. Dziennikarz warszawskiej „Gazety Codziennej”, literat i krajoznawca. Autor pierwszego szerszego opracowania na temat Piotrkowa (Opis Piotrkowa Trybunalskiego pod względem historycznym i statystycznym – wyd. 1850) i artykułu „Piotrków dziś i przed dwudziestu laty” do „Kalendarza Astronomiczno-Gospodarskiego na rok 1954”. Pisał również o Łodzi (Opis miasta Łodzi pod względem historycznym, statystycznym i przemysłowym – wyd. 1853). W 1863 aresztowany i na 2 lata zesłany do guberni nowogrodzkiej.

Jan Karol Samuel Hildebrandt (1761-1820 a. 1827) – urodzony w Brandenburgii, piotrkowianin od r.1790. Pierwszy w XVIII-wiecznym Piotrkowie i jedyny w ówczesnym woj. sieradzkim lekarz z dyplomem (dr medycyny i chirurgii, po studiach uniwersyteckich w Berlinie i Frankfurcie). „Konsyliarz Jego Królewskiej Mości”, tzw. krajsfyzyk (lekarz powiatowy), właściciel pojezuickiej apteki w Rynku (kupionej od Komisji Edukacji Narodowej po kasacji zgromadzenia). Wybitny działacz społeczny, ofiary lekarz, filantrop miejskiej biedoty i Żydów, na różne sposoby pomagał potrzebującym – lecząc za darmo, samemu płacąc za leki, dając

jałmużny i wsparcie. Gdy okolice dziesiątkowała tyfus, w trosce o najsłabszych opublikował w „Gazecie Warszawskiej (nr 21 i 23 z 1813r.) własne instrukcje, upowszechniając tym samym proste formy zwalczania chorób i epidemii, a także osobiście docierał do chorych w miasteczkach i wioskach, nie bacząc na ryzyko zarażenia. Wielokrotnie podkreślał i udowadniał przywiązanie do Polski jako do ojczyzny, którą wybrał. Swoje dzieci wychował w duchu polskim; córki wydał za Polaków, a trzech synów – Ernesta, Stanisława i Karola – oddał pod polskie sztandary (służyli w jeździe Księstwa Warszawskiego, a później jako oficerowie Królestwa Polskiego). Choć był ewangelikiem, został pochowany na cmentarzu katolickim przy bernardyńskim kościele. Obelisk z piaskowca, ufundowany przez wdzięczną ludność żydowską, zdobią m.in. trzy orły z opuszczonymi głowami trzymające szarfy żałobne i kogut oznaczający czujność; cokolwiek oplata wąż z uniesioną głową – jako symbol lekarskiej profesji. Na obelisku umieszczono napis: Cny Mężu! ten głaz zimny, ta smutna mogiła / niechaj świadczy, co w Tobie publiczność straciła.

Ernest Karol Samuel Hildebrandt (ur. 1792) – porucznik artylerii, pod rozkazami gen. Chłopickiego walczył w bitwie pod Olszynką Grochowska. Uchonorowany Krzyżem Wirtuti Militari.

Andrzej Span (1819-1882) i jego brat Franciszek Ksawery (1821-1899) – gdy po przybyciu z Bawarii zamierzali się w Piotrkowie, zaczęli używać spolszczonej formy nazwiska (zamiast Spahn). W 1848r. u zbiegu Bykowskiej i Zagorodnej (ob. Wojska Polskiego i Cmentarnej) zbudowali browar, a po kilkunastu latach teatr na kilkaset miejsc, przekazany do użytku 29 grudnia 1869r. (występowali tu m.in. Helena Modrzejewska, Ludwik Solski, Ignacy Jan Paderewski, a 3 maja 1906r. wystawiono „Wesele” Wyspiańskiego na cześć Konstytucji). Teatr spłonął w 1910r.

Franciszek Ksawery Span – powszechnie szanowany, utalentowany organizator i kreatywny przedsiębiorca. Inicjator utworzenia i komendant Piotrkowskiej Straży Ogniowej, przy której powstał m.in. zespół teatralny, orkiestra dęta. Aktywny polski patriota, objął patronatem konspiracyjną organizację młodzieżową „ZET” (1888r.).

Witold Janusz Rudowski – prof. dr hab., światowej sławy chirurg i transfuzjolog. Jako żołnierz AK i lekarz szpitala Dzieciątka Jezus brał udział w powstaniu warszawskim, ratując życie setkom rannych. Odznaczony Krzyżem Walecznych, Krzyżem Srebrnym Orderu

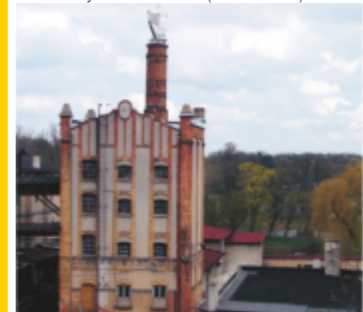
Pałac Rudowskich

Karol August Rudowski – kupiec, założyciel kasy pożyczkowej dla przemysłowców, członek zarządu podatkowego i Towarzystwa Dobroczynności. Od r. 1872 żonaty z Henriettą Marianną Klawe; 6 dzieci

Maksymilian Romuald Rudowski – prawnik, w latach 20-tych XX w. wiceprezes Sądu Okręgowego w Piotrkowie, a w latach 30-tych prezes Sądu Najwyższego w Warszawie. Ofiarował miastu teren pod ulicę dojazdową do Hali Targowej.

Virtuti Militari, Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Członek PAN oraz wielu zagranicznych towarzystw, kolegiów i instytucji chirurgicznych (w Holandii, Irlandii, Niemczech, Szwajcarii, Szwecji, USA i Australii). Honorowy obywatel Piotrkowa Trybunalskiego. W 1983r. przekazał aktem notarialnym na rzecz rodzinnego Piotrkowa eklektyczny pałacyk wybudowany w 1899r. dla swego dziadka, Karola Rudowskiego (ob. Pasaż Karola Rudowskiego 4). W przeszłości mieściły się tu szkoły szkoły – handlowa i budowlana. Dzisiaj Pałac Rudowskich jest siedzibą Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. I.J. Paderewskiego.

Georg Schwabe (ogrodnik królewski) i jego brat Johann Heinrich Schwabe (ogrodnik księcia Hesji z Darmstadt) – długoletni opiekunowie Ogrodu Królewskiego na Bugaju: Georg jako dzierżawca (1801-1811), a Johann Heinrich jako właściciel (1811-1867).

Browar Braulińskiego i Spaña

Andrzej Span (1819-1882) i jego brat Franciszek Ksawery (1821-1899) – gdy po przybyciu z Bawarii zamierzali się w Piotrkowie, zaczęli używać spolszczonej formy nazwiska (zamiast Spahn). W 1848r. u zbiegu Bykowskiej i Zagorodnej (ob. Wojska Polskiego i Cmentarnej) zbudowali browar, a po kilkunastu latach teatr na kilkaset miejsc, przekazany do użytku 29 grudnia 1869r. (występowali tu m.in. Helena Modrzejewska, Ludwik Solski, Ignacy Jan Paderewski, a 3 maja 1906r. wystawiono „Wesele” Wyspiańskiego na cześć Konstytucji). Teatr spłonął w 1910r.

Franciszek Ksawery Span – powszechnie szanowany, utalentowany organizator i kreatywny przedsiębiorca. Inicjator utworzenia i komendant Piotrkowskiej Straży Ogniowej, przy której powstał m.in. zespół teatralny, orkiestra dęta. Aktywny polski patriota, objął patronatem konspiracyjną organizację młodzieżową „ZET” (1888r.).

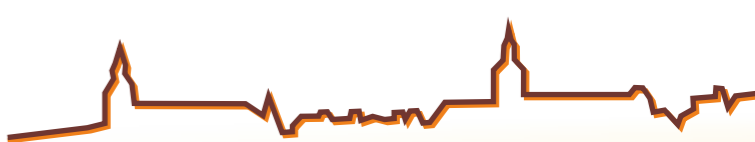

PIOTRKÓW TRYBUNALSKI

TRAKT LUTERAŃSKI

ul. Rwanańska ok. 1910r.

Zanim w wielokulturowym i wielonarodowym Piotrkowie osiedlili się pierwsi niemieccy przybysze, wpraw przybyła tu z Niemiec reformacja. Jej początki w Polsce przypadły na lata 20-te XVI w., nie od razu zaznaczając się w sposób wyraźny i znaczący. Aby za wszelką cenę utrzymać naród w jednolitości wyznaniowej, w 1538r. sejm piotrkowski zagroził utratą majątków i urzędów Polakom, którzy nie powrócą do kraju ze szkół w Witemberdze, gdzie szerzyła się nauka Marcina Lutra.

W czasach kontreformacji ultrakatolicki uniwersał Zygmunta III Wazy (1621r.) zobowiązał obywateli Piotrkowa, by pozwalali osiedlać się w mieście tylko tym przybyszom, którzy uzyskają akceptację tutejszego proboszcza. Z końcem XVIII w. tak zwani protestanci zawitali do Piotrkowa ponownie i wpisali się na stałe w historię miasta.